

انجمن علمی فقه‌بزرای تطبیقی ایران

فصلنامه فقه‌بزرای تطبیقی

Volume 2, Issue 5, 2023

Punishments Based on the Benefit of the Person and Society in Iranian Jurisprudence and Criminal Law and English Law

Mohammad Ali Amiri¹, Kamal Khajepour Banadaki^{*2}, Mohammad Mehdi Barghi³

1. PhD Student of Criminal Law and Criminology, Yazd Branch, Islamic Azad University, Yazd, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Education, Yazd Branch, Islamic Azad University, Yazd, Iran. (Corresponding Author)

3. Assistant Professor, Department of Law, Faculty of Theology, Meybod University, Meybod, Iran

ARTICLE INFORMATION

Type of Article:

Original Research

Pages: 207-220

Corresponding Author's Info

ORCID: 0009-0002-5639-4806

TELL: +989131574623

Email: kamalkhajepoor@yahoo.com

Article history:

Received: 01 Oct 2022

Revised: 07 Dec 2022

Accepted: 09 Dec 2022

Published online: 20 Feb 2023

Keywords:

Personal and Community Benefit, Iranian Law, English Law.

ABSTRACT

Punishments are chosen by legislators to ensure the prospects of the criminal justice system. Also, judges seek to achieve their goals by determining punishments. The goals of the punishments are in line with the goals of the criminal justice system; It should be mentioned that one of these punishments is punishment based on the benefit of the person and society. Iran's legal system is accompanied by innovations in these measures in the Islamic Penal Code approved in 2013; Among other things were predicting the limitation of applying such punishments in taziri crimes, increasing its examples, increasing the powers of judges in applying the mentioned punishments, removing the element of intentionality of the crime and replacing it with non-intentional crimes. The most important achievement in this field includes social punishments for Hudud and Gqisas, which have different results, both positive and negative. But compared to the legal system of England and Wales, due to the fundamental changes in important criminal laws, various social punishments have been created to improve the functioning of punishments. The current research, which was compiled by descriptive-analytical method and library tools, With a detailed discussion on the subject of various types of punishments on the benefit of the individual and the society in the British penal system and a comparative study of the issue in the Iranian legal system, comparatively tries to introduce new punishments, familiarity with which will greatly help legal scholars in providing a suitable model for the use of the domestic legislator.

This is an open access article under the CC BY license.

© 2023 The Authors.

How to Cite This Article: Amiri, MA; Khajepour Banadaki, K & Barghi, MM (2023). "Punishments Based on the Benefit of the Person and Society in Iranian Jurisprudence and Criminal Law and English Law". *Journal of Comparative Criminal Jurisprudence*, 2(5): 207-220.

انجمن علمی فقه‌پژای تطبیقی ایران

فصلنامه فقه‌پژای تطبیقی

www.jccj.ir

فصلنامه فقه‌پژای تطبیقی

دوره دوم، شماره پنجم، اسفند ۱۴۰۱

مجازات‌های مبتنی بر منفعت شخص و اجتماع در فقه و حقوق کیفری ایران و حقوق انگلستان

محمدعلی امیری^۱، کمال خواجه‌پور بناذکی^{۲*}، محمد مهدی برغی^۳

۱. دانشجوی حقوق جزا و جرم‌شناسی، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران.

۲. استادیار، گروه معارف، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران. (نویسنده مسؤل)

۳. استادیار، گروه حقوق، دانشکده الهیات و معارف اسلامی، دانشگاه میبد، میبد، ایران.

چکیده

مجازات‌ها توسط مقنن‌ها جهت تأمین چشم‌اندازهای نظام عدالت کیفردهی انتخاب می‌شوند. همچنین قضات نیز با تعیین مجازات‌ها به دنبال محقق کردن اهداف آنها هستند. اهداف مجازات‌ها در راستای اهداف نظام عدالت کیفری است؛ گفتنی است یکی از این کیفرها، مجازات‌های مبتنی بر منفعت شخص و اجتماع می‌باشد نظام حقوقی ایران در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ با نوآوری‌هایی در این اقدامات همراه است؛ من جمله پیش‌بینی محدودیت اعمال این گونه مجازات‌ها در جرایم تعزیری، افزایش نمونه‌های آن، بالا بردن حیطه اختیارات قضات در اعمال مجازات‌های نامبرده، حذف عنصر عمدی بودن جرم و جایگزین کردن آن به جرایم غیرعمدی بود. مهم‌ترین دستاورد در این عرصه شامل مجازات‌های اجتماعی برای حدود و قصاص است که دارای نتایج متفاوت اعم از مثبت و منفی است. اما در مقایسه با نظام حقوقی انگلستان و ولز به دلیل تغییرات اساسی که در قوانین مهم کیفری، مجازات‌های اجتماعی متنوعی جهت بهبود در کارکرد مجازات‌ها ایجاد شده است. پژوهش حاضر که با روش توصیفی-تحلیلی و با ابزار کتابخانه‌ای گردآوری شده است، با پرداختی مفصل به موضوع انواع مجازات‌های بر منفعت شخص و اجتماع در نظام کیفری انگلیس و بررسی تطبیقی موضوع در نظام حقوقی ایران به‌طور مقایسه‌ای درصدد معرفی کیفرهای جدیدی است که آشنایی با آنها کمک شایانی به اندیشمندان حقوقی در ارائه الگوی مناسب برای استفاده قانون‌گذار داخلی می‌نماید.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۲۰۷-۲۲۰

اطلاعات نویسنده مسؤل

کد ارکید: ۰۰۰۹-۰۰۰۲-۵۶۳۹-۴۸۰۶

تلفن: +۹۸۹۱۳۱۵۷۴۶۲۳

ایمیل: kamalkhajepoor@yahoo.com

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۷/۱۵

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۱/۰۹/۱۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۹/۱۸

تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۱۲/۰۱

واژگان کلیدی:

منفعت شخص و اجتماع، حقوق ایران، حقوق انگلستان.

خوانندگان این مجله، اجازه توزیع، ترکیب مجدد، تغییر جزئی و کار روی حاضر به صورت غیرتجاری را دارند.

© تمامی حقوق انتشار این مقاله، متعلق به نویسنده می‌باشد.

مقدمه

تحولات تقنینی در نظام کیفردهی کشورمان ایران نشان‌دهنده این است که مجازات‌ها در سیستم کیفری از معیار یکسانی پیروی نکرده‌اند؛ نتیجتاً در پنج فصل مختلف قانون‌گذاری (قانون مجازات عمومی مصوب سال‌های ۱۳۰۴ و ۱۳۵۲، قانون راجع به مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱، قانون مجازات اسلامی مصوب سال‌های ۱۳۷۰ و ۱۳۹۲) طبقه‌بندی واحدی دیده نمی‌شود. به مرور زمان تحت تأثیر عوامل مختلف تحولی در زمینه کیفردهی صورت گرفت؛ پس از پستی و بلندی‌های بسیار، کیفرهای فرعی (مثل مجازات‌های اجتماعی) دوباره توسط نظام قانونگذاری کشور مورد پذیرش قرار گرفت. در مقایسه با نظام حقوقی انگلستان که بازه زمانی اخیر دگرگونی‌های زیادی در چارچوب تعیین مجازات آن به وقوع پیوسته است. قانون عدالت کیفری در سال ۲۰۰۳ تصویب شد؛ مهم‌ترین بخش قانون مذکور مشخص نمودن نوع دیگری از کیفردهی به نام مجازات‌های اجتماعی می‌باشد. برای شرح بیشتر این موضوع باید گفت علاوه بر چارچوب قبلی و معمول مجازات‌های اجتماعی (مانند جزای اجتماعی، قرار نظارت، مجازات‌های آموزشی و درمانی و...)، مقررات، گونه جدیدی از کیفر اجتماعی را پیش‌بینی نمودند. به نظر می‌رسد این کیفرهای اجتماعی نوین منعطف‌تر هستند و در کمال هماهنگی با راهکارهای کیفردهی دارای ثبات و استحکام بیشتری است؛ مثلاً قانون عدالت کیفری انگلستان که سال ۲۰۰۳ تصویب شده است در ماده ۱۴۸ اینگونه می‌گوید: «دادگاه نمی‌تواند و نباید کیفر اجتماعی تعیین نماید؛ مگر در صورتی که مجاب گردد بزه ارتكابی به صورتی می‌باشد که معین نمودن این نوع از کیفر قابل قبول است. بعد از اخذ چنین نظری، محکمه می‌بایست برای این نوع از کیفر شرایطی را مشخص نماید به نحوی که بهترین شیوه برای بزهکار و متناسب‌ترین شرایط را در مورد بزهکار و شدت بزه پیش‌بینی نماید.» در نوشتار حاضر در پی یافتن پاسخ این پرسش هستیم که چه شباهت و تفاوت‌هایی در سیاست جنایی ایران و انگلستان در خصوص مجازات‌های اجتماعی است؟

مجازات‌های اجتماعی شامل کیفرهای تکمیلی، تعلیق، آزادی مشروط، تعویق و سایر مجازات‌هایی است که شخص از تنبیه حبس، معاف و به صورت مشروط یا غیر مشروط آزاد است. با هدف معرفی مجازات‌های جدید که آشنایی با آنها کمک شایانی به اندیشمندان حقوقی می‌کند تا الگوی مناسب برای قانون‌گذاری داخلی ارائه دهند در ادامه به صورت اجمالی و روش مقایسه‌ای هم‌زمان اینگونه مجازات‌ها را در نظام کیفری ایران و انگلستان مقایسه می‌کنیم.

درخصوص موضوع مدنظر این نوشته، پژوهش‌های ارزنده‌ای صورت گرفته است؛ مهم‌ترین پژوهش‌های انجام شده مربوط به انواع مجازات‌ها می‌باشند. یکی از آنها تحت عنوان «بررسی تطبیقی انواع مجازات‌ها در حقوق ایران و انگلستان» است که در این نوشته ضمن بررسی مفصل به موضوع انواع مجازات‌ها در نظام کیفری انگلستان؛ تجزیه و تحلیل تطبیقی مختصر در نظام حقوقی ایران نیز به رشته تحریر در آمده است. همچنین پژوهشی تحت عنوان «حبس‌زدایی در نظام قانونگذاری ایران» انجام شده است. محقق بعد از به این جمع‌بندی و نتیجه رسیده که سیاست حبس‌زدایی که مورد تأکید مقام‌های بالاتر بوده و در سطوح مختلف قانون‌گذاری نیز به‌طور کامل پیاده نشده است؛ حتی با وجود اینکه در قانون مجازات اسلامی، نهاد و سازمان‌هایی برای اجرای شدن و نظارت بر این سیاست پیش‌بینی شده، یک‌سری مقررات وجود دارد که یا مانع اجرای موفقیت و یا کاملاً در تضاد با این سیاست هستند. همچنین در کتاب «مبادی حقوق کیفری انگلستان و ولز» نگارنده به این مطلب اشاره می‌نماید که: «برای درک علم حقوق ضروری است اصول اخلاقی آن که زیر بنای علم حقوق است شناخته شود.» همانطور که می‌بینیم آثار ارزشمندی در مورد مجازات‌ها گردآوری شده است و اتفاقاً ادبیات این حوزه فوق‌العاده غنی می‌باشد اما آنچه پژوهش حاضر را از پژوهش‌های پیشین متمایز می‌سازد این است که علاوه بر موضوع فوق به بررسی مقایسه‌ای مجازات‌های منفعت‌شخص و اجتماع می‌پردازیم که بسیاری از آنها در حقوق ایران نیست و ضعف‌های فاحشی را به وجود آورده است.

۱- تعیین مجازات

مبحث تعیین مجازات فصلی از حقوق کیفری در باب کیفردهی است که حکومت بیشترین پیشروی را از نظر اجبار و دخالت در آن دارد. به بیان دیگر، تعیین جزا هم از نظر سیاسی فوق‌العاده حساس و پر چالش است و هم اینکه تماماً بدون کوچکترین انسجام و چارچوبی به حساب می‌آید. شایان به ذکر است تصمیم‌گیری قضات درخصوص تعیین نوع و شدت مجازات همیشه هم کار ساده‌ای نیست. صلاحدید قضایی دارای چارچوب گسترده‌ای می‌باشد. با در نظر گرفتن تصمیمات زیاد و گوناگونی که قضات اتخاذ می‌نمایند، و به سبب موانع به‌خصوصی که در این بخش تصمیم‌گیری وجود دارد این مفهوم با برداشت‌های گوناگونی روبه‌رو می‌باشد. به بیان دیگر: «صلاحدید قضایی وجود امتیاز اختیار برای قاضی در صدور حکم بر اساس صلاحدید است.» لازم است یادآور شویم در فرهنگ لغت این عبارت «صلاحدید قاضی بر اعمال ظلم» تعریف شده است (Intermill, 2004: 392-426).

جمله فوق ناشناخته است و بین انسان‌ها مختلف معانی متفاوتی دارد. این اصطلاح به خلیقات هر شخص بستگی دارد و در بهترین حالت وابسته به مزاج فرد و در بدترین حالت خیلی شورانگه، غیرعقلانی و از روی هوی و هوس است (Bouvier's Law Dictionary, 2017: 183).

شدت بی‌نظمی در حوزه کیفری باعث شده که بین رویه‌ها (آنچه که هست - واقعیت) و نظریه‌های کیفر (آنچه که باید باشد - حقیقت) فاصله وجود داشته باشد. مسأله قابل توجهی که در سیر مشخص نمودن کیفر بدان عنایت شود، ضمانت اجراهای گوناگون در این چارچوب و متغیرهای در ارتباط با مشخص نمودن آن است. در اصل مجازات، بررسی رابطه بین خطا (تقصیر) و ضمانت اجراهای لازم از طرف حکومت می‌باشد. پس تعریف: «مجازات شری است که از طرف حکومت بر مجرمین تحمیل می‌شود.» قابل توجه است و مستقیماً از موضوع کیفردهی نشات می‌گیرد. در نتیجه حوزه کیفردهی و مجازات به‌طور جدایی‌ناپذیری با هم مرتبط هستند (اردبیلی، ۱۴۰۰: ۶۷).

گونه‌ای از کیفردهی تعیین مجازات‌های اجتماعی است؛ مضاف بر ساختار سابق و معمول کیفرهای اجتماعی (مانند مجازات‌های آموزشی و درمانی، کیفر اجتماعی، قرار نظارت و نظایر آن)، مقررات نوع جدیدی از کیفر اجتماعی را عرضه نموده‌اند. به نظر می‌رسد کیفرهای نوین انعطاف بیشتری داشته و در وفاق و همسویی کامل با روش‌های سزادهی، واجد پایداری و استحکام مضاعفی می‌باشند (افراسیابی، ۱۳۹۸: ۹۰)؛ به‌عنوان نمونه، در ماده ۱۴۸ قانون عدالت کیفری انگلستان مصوب ۲۰۰۳، قانون‌گذار این‌گونه حکم نموده است: «دادگاه نمی‌تواند و نباید کیفر اجتماعی تعیین نماید؛ مگر در صورتی که مجاب گردد بزه ارتكابی به‌صورتی می‌باشد که معین نمودن این نوع از کیفر قابل قبول است.»

۲- مبانی مجازات در اسلام و فقه امامیه با تأکید بر منافع فردی و اجتماعی

اهتمام جدی اسلام به حفظ نظام جامعه که جز با برقرار نمودن و حفظ امنیت و عدالت و حمایت از ارکان و مصالح عمومی، در عین حال توجه به حدود و منافع فردی هر یک از اعضا محقق می‌شود، منوط به آن است که قانون‌گذار جامعه اسلامی با پیش‌بینی ضمانت‌اجراهایی از جمله مجازات، اقدامات تأمینی-تربیتی، استفاده از نهادهای جایگزین مجازات یا در مواقع لزوم و امکان به‌کارگیری ابزارها و نهادهای مخففه یا سقوط مجازات را در قوانین موضوعه مصوب کند. در این میان با توجه به اثر جدایی‌ناپذیر فقه امامیه در اجرای حدود احکام جامعه اسلامی، نیاز است مبانی مجازات در اسلام و فقه امامیه با تأکید بر منافع فردی و اجتماعی مورد توجه قرار گیرد. از این جهت مقاله زیر بطور اجمالی به بیان تأثیر عدالت و هدفمندی در نهاد مجازات می‌پردازد (حاجی مقیمی، ۱۳۸۶: ۷۲-۱۰۵).

۲-۱- عدالت

گرایش به عدالت و تلاش برای استقرار آن در ابعاد فردی و اجتماعی از اصول زیربنایی نظام‌های حقوقی الهی است. این اصل در بعد جزایی نمود بیشتری دارد؛ چراکه مستقیماً به ترمیم بی‌عدالتی‌های ناشی از ارتکاب جرم مربوط می‌شود. ارتکاب جرم از دیدگاه اسلام از یک طرف ظلم به خویشتن

است که در واقع نشانگر همان اصل اقتضایی بودن مجازات‌ها در نظام کیفری اسلام است (سجادی‌زاده، ۱۴۰۰: ۵۴۰).

وجود دو نهاد عفو و توبه در نظام کیفری اسلام نشان دهنده این است که اجرای مجازات موضوعیت نداشته و چنانچه اهداف آن از طرق دیگری حاصل شود اصراری برای اجرای مجازات وجود نخواهد داشت. یکی از شیوه‌های حمایتی اسلام در توجه به هنجارهای اجتماعی، حمایت کیفری این دین مبین در حوزه جرم‌انگاری و اثبات جرایم واجد مجازات‌های حدی و قصاص می‌باشد (سجادی‌زاده، ۱۴۰۰: ۵۵۰).

۲-۲- هدفمندی در اعمال مجازات

قرآن کریم در آیه ۳۰ سوره مبارکه حج می‌فرماید: «آن کس که قوانین پروردگار را ارج نهد، در نزد خداوند، شایسته‌تر می‌باشد». این آیه و آیات و روایات متعدد دیگر با این مضمون همگی بیانگر این امر هستند که در نظام خلقت، حوزه‌های وجود دارد که ورود آن توسط اوامر و نواهی مقرر شده در فقه اسلام، ممنوع است. این حوزه‌ها با عنوان محرمات یاد می‌شوند. در تعریف حرام این‌گونه آمده است: طلب ترک فعلی که انجامش موجب عقاب می‌گردد. لفظ حرمت در آیه ۳۰ سوره حج به معنی آن فعل یا ترک فعلی می‌باشد که نباید از آن چشم‌پوشی شود و باید با کم و کیف مقرر شده بدان عمل نمود (طباطبایی، ۱۴۱۷: ۳۷۲). معنی ارج نهادن به محرماتی که خداوند مقرر نموده است این است که جایگاه آن‌ها را کوچک نشماریم و نسبت به آن‌ها غفلت نکنیم. در مضمون آیه ۳۲ سوره حج نیز مشاهده می‌شود، آن کس که شعایر پروردگار را ارج نهد، این امر در واقع نشان از پاکی دل و تقوی وی است. مفهوم تقوی در خویش‌داری و کف نفس خلاصه می‌شود. فرد متقی از محرمات خداوند دوری می‌گزیند تا مورد غضب وی واقع نشود. تقوی امری است که به خواسته و نیت درونی افراد بازمی‌گردد نه به رفتارهای ظاهری و سطحی آن‌ها.

در تفکر اسلامی، هر عملی که انسان در دنیا انجام می‌دهد، در زندگی او اثر می‌گذارد و هیچ اقدامی ولو کوچک، در دایره خلقت پروردگار بدون اثر نیست. از طرفی دنیا مزرعه آخرت

محسوب می‌شود، و از طرف دیگر ظلم به دیگران است؛ چراکه مجرم نوعاً با ارتکاب جرم و محروم نمودن دیگران از حق مشروع خود به منابع نامشروعی دست می‌یابد. در چنین شرایطی است که نظام کیفری اسلام برای از بین بردن بی‌عدالتی‌ها، مجازات‌هایی را تشریح کرده است تا با اجرای آنها عدالت برقرار و اجرا شود (قیاسی و دیگران، ۱۳۸۵: ۳۷۶).

مرتکب جرم، به حریم احکام پروردگار تجاوز و قانون دینی را نقض کرده است و این عمل از لحاظ عقلی و شرعی او را مستحق مجازات می‌نماید. مجرم در پی ارتکاب جرم علاوه بر خدشه وارد نمودن به حریم روانی و عاطفی فرد آسیب‌دیده از جرم و وابستگان وی، سبب این می‌گردد که اعضای جامعه، با فقدان حس امنیت و آرامش مواجه گردند. این امر بدان معنا است که فرد با ارتکاب یک جرم، حقوق اشخاص را در ابعاد فردی و اجتماعی مورد تضییع قرار می‌دهد که این مصداقی از بی‌عدالتی به شمار می‌رود (فیومی، بی‌تا: ۳۳-۴۰).

بینش اسلامی برای اجرای ضمانت اجرای جرم، علاوه‌براین که کیفر دادن به مجرم را در نظر دارد، این مسأله را نیز مدنظر قرار می‌دهد که مجازات چه عواقب و نتایجی در بر دارد؛ لکن در تفکر اسلامی این امری مذموم است که فردی بی‌گناه قربانی گردد تا اطمینان حاصل گردد هر فردی خطاکاری مجازات گردیده است. به‌عبارتی‌دیگر، در هر جایی که شبهه‌ای درخصوص مجرم بودن فردی ایجاد شد، بنا بر اقتضای اصل برائت، وی را باید بی‌گناه تلقی کرد و به بهانه نظم و امنیت تا قبل از رسیدن به یقین نباید کسی را مجازات نمود (سجادی‌زاده، ۱۴۰۰: ۵۵۳).

دو عنوان «توبه» و «عفو»، جلوه‌ای از اعتدال و انعطاف تفکر اسلامی در حوزه حقوق کیفری هستند. در شریعت اسلام ارتکاب جرم و اثبات آن، لزوماً به اجرای کیفر منتهی نمی‌گردد و در صورت توبه یا عفو، ممکن است مجرم از تحمل مجازات معاف گردد. از این رو می‌توان گفت تفکر اسلامی، منطبق با رویکرد سزادهی در حقوق کیفری نیست و در برخی وجوه، اختلافاتی نیز بین این دو دیدگاه وجود دارد که نمونه آن همین عدم اجرای مجازات، در موارد مذکور

عبادت خداوند و تبعیت از او فرایخواند. لکن فرعون و اشراف زمان وی از اطاعت این امر سر باز زدند و وجود خداوند متعال و پیامبری حضرت موسی را نپذیرفتند. به همین دلیل بود که مورد خشم الهی واقع شدند و با غرق در دریا مورد مجازات قرار گرفتند (مؤمنون، ۴۸؛ انفال، ۵۲ و ۵۴). بنابراین در راستای محقق نمودن عدل الهی، سزادهی یکی از اهداف مهم مجازات محسوب می‌شود.

اما اگر هدف از اجرای مجازات را صرفاً برقرار نمودن عدالت در چارچوب نظام اسلامی بدانیم، قاعداً باید مجازات نمودن مجرمین در آخرت کافی باشد و از آنجایی که خداوند عادل مطلق بوده و قادر است هر فرد را به بهترین نحو پاداش و عقاب دهد، دخالت ما انسان‌ها در دنیا در اعمال مجازات موضوعیت خود را از دست می‌دهد؛ اما همانطور که پیش‌تر رفت، در فقه اسلامی، صرفاً حیات اخروی افراد مد نظر نیست و با توجه به این که جرم در دنیا نیز آثار متعددی در پی دارد و می‌تواند موجب به‌هم‌ریختن نظم و آسایش عمومی گردد، در مقررات اسلامی، اعمال مجازات در دنیا نیز مورد توجه واقع شده است (ظفری، ۱۳۷۷: ۴۰). پس می‌توان نتیجه گرفت کیفر دادن مجرمین، صرفاً با هدف اجرای عدالت و سزادهی نیست و اهداف دیگری مربوط به زندگی دنیوی بشر را نیز در بر دارد.

صحیح است که در راستای عدالت، نمایان‌ترین و پررنگ‌ترین وجه سزا دادن مجرم است و از آنجایی که برپایی عدل و قسط مورد تأکید کتاب الهی واقع شده است، نمی‌توان از این امر چشم‌پوشی نمود. اما نباید از نظر دور داشت که در برنامه کامل خداوند، این امر دلیل انحصاری اعمال کیفر نیست (سجادی‌زاده، ۱۴۰۰: ۵۳۷-۵۵۳).

۲-۲-۲- بازدارندگی

پیشگیری از ارتکاب جرم و ایجاد موانع برای جلوگیری از نزدیک شدن به محرمان، بخش وسیعی از تعلیمات اسلامی را به خود اختصاص داده است. اسلام با برقراری یک عامل بیرونی که همان مجازات‌هایی است که توسط شارع وضع گشته و هر کدام به گونه‌ای از وقوع جرایم بیشتر جلوگیری می‌کنند؛ سعی بر رسیدن به هدف بازدارندگی دارد. آنجا که

است و انسان‌ها جملگی باید پاسخگوی اعمال خود در آخرت باشند. با مبنا قرار دادن این تفکر، باید گفت یکی از اهداف مجازات در سایه همین امر محقق می‌شود که عبارت است از پاک نمودن فرد خطاکار از آثار منفی انجام عمل ناثواب در این جهان و جهان آخرت و زیر پا گذاشتن محرمان الهی. اجرای کیفر به رشد معنوی مجرم نیز کمک می‌کند. اگر فردی که مرتکب خطا شده است، در دنیا با عاقبت عمل خود مواجه گردد، از بار عذاب اخروی خود می‌کاهد. البته این امر در صورتی است که از انجام گناه پشیمان بوده و توبه نموده باشد. فردی از امام باقر (ع) درخصوص فردی که بر او حد زده شده است پرسش مطرح نمود که یا این فرد مجدداً در سرای باقی مورد مجازات قرار می‌گیرد؟ ایشان پاسخ دادند: «پروردگار بسیار کریم‌تر از این است» (بنابراین کسی را دوبار مجازات نمی‌کند). پس اگر فردی در دنیا عذاب گناه خود را تحمل نماید، این امر موجب پاک‌وی گشته و مجدداً در آخرت با خشم غذاب الهی مواجه نخواهد گردید. در جای‌جای فقه مبین اسلام در مباحث مربوط به حدود مشاهده می‌شود که افراد در زمان حکومت پیامبر اسلام (ص) و حضرت علی (ع)، با حاضر شدن نزد ایشان درخواست اجرای حد بر خود را می‌نمودند تا از آثار شوم گناه پاک شوند. زیرا ایشان می‌دانستند تحمل عذاب دنیوی بسیار آسان‌تر از عذاب اخروی است (حاجی مقیمی، ۱۳۸۶: ۱۲۶). بنابراین توجه کردن به آثار و نتایج فردی-اجتماعی حاصل از اجرای مجازات یکی دیگر از مبانی اسلام در مورد مجازات است. در کلیه مجازات‌ها، یکی از اهداف مهم تشریح و اجرای مجازات، تحقق آثار مطلوب در حیات مادی و معنوی انسانها است که نظام حقوق کیفری اسلام به دنبال سه هدف کلی است: ۱- سزادهی ۲- بازدارندگی و ۳- اصلاح و تربیت.

۲-۲-۱- سزادهی

کیفر در صورتی اعمال می‌شود که فرد جرمی را در گذشته انجام داده باشد؛ یعنی باید جرمی به وقوع پیوسته باشد که در پی آن مجرم به سزای عمل خود برسد. خداوند در کتاب الهی مکرراً نکاتی را درخصوص داستان حضرت موسی نکاتی را بیان نموده‌اند. برای نمونه گفته شده است ایشان به فرمان پروردگار موظف گردید تا پادشاه سرکش عصر خود را به

راستای همین امر به غیر از مصادیقی که به بنیان‌های اجتماع خدشه وارد می‌سازد، اجرای کیفرهای سخت‌گیرانه مدنظر شارع قرار ندارد. علاوه بر این سقوط مجازات یا در نظر گرفتن جهات مخففه در آن در موارد توبه بزهکار و تعریف مجازات‌های غیرشدید و غیرعلنی، خود صحه‌ای بر این امر است که شارع در پی بازپروری و تربیت بزهکار می‌باشد (حاجی مقیمی، ۱۳۸۶: ۱۲۶).

۳- مجازات‌های مبتنی بر منفعت اجتماع

در این قسمت به بررسی مجازات‌های مبتنی بر منفعت اجتماعی خواهیم پرداخت.

۳-۱- مجازات‌های غیر تنبیهی (منجر به آزادی)

یکی از مصادیق مهم مجازات‌های مبتنی بر منفعت اجتماعی، مجازات‌های غیرتنبیهی منجر به آزادی می‌باشد که در ادامه به تشریح آن‌ها خواهیم پرداخت.

۳-۱-۱- بایگانی کردن پرونده

در نظام حقوق کیفری ایران روش بایگانی نمودن پرونده، یک تصمیم اداری است که در راستای این امر دادستان بعد از تصمیم‌گیری مبتنی بر عدم تعقیب دعوای کیفری، جرایم درجه ۷ و ۸ دستور ضبط آن را انشا می‌نماید. به عبارت دیگر، دستور دادستان منتهی به به ثبت و ضبط پرونده‌های قضایی کیفری در قسمت بایگانی دادسرا می‌شود. گفتنی است این شیوه در حقوق انگلستان جایگاهی ندارد (مهرا، ۱۳۹۰: ۵۷).

۳-۱-۲- پذیرش بزهکاری

در نظام کیفری ایران ممکن است متهم، نزد دادستان به ارتکاب جرمی اقرار نماید. این احتمال وجود دارد که انگیزه متهم از اقرار به جرم، کاهش کیفر وی به حداقل میزانی که در مقررات قانونی امکان آن وجود دارد باشد. به این امر، یعنی اقرار مرتکب جرم به انجام بزه ارتكابی نزد دادستان با هدف برخوردارگی از تخفیف در مجازات، «پذیرش بزهکاری» گفته می‌شود. در جرایمی که در قانون برای آن‌ها حد تعیین گشته است، پذیرش بزهکاری می‌تواند نقش پررنگی ایفا کند. در جرم‌های حدی، از آن جایی که قوانین دارای ریشه‌های

در آیه ۹۲ سوره یونس می‌فرماید: «فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِدَنِّكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ آيَةً وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ عَنْ آيَاتِنَا لَغَافِلُونَ» و همچنین آیه ۴۱ سوره روم: «ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ».

به‌عنوان مثال رسیدن به این هدف، در مجازات‌هایی که به‌عنوان «حد» در سببستم کیفری اسلام وجود دارد، نمود بیشتری دارد؛ چراکه جرایم مستلزم حد، نوعاً منافع و مصالح اساسی جامعه را مورد تهدید قرار می‌دهند و ارکان حیات اجتماعی را می‌لرزاند، بنابراین هدف اساسی باید جلوگیری از وقوع چنین جرایمی در جامعه باشد. از وقوع این جرایم به هر وسیله‌ای باید جلوگیری کرد. در مجازات‌های تعزیری نیز یکی از اهداف مهم مجازات، پیشگیری از وقوع جرایم است و حاکم اسلامی باید با توجه به این هدف، مجازات‌های مناسبی را برای جرایم برقرار کند.

۳-۲-۲- اصلاح و تربیت

یکی از موضوعاتی که در غایت کیفر مدنظر شارع است و به‌صورت صریح نیز بدان اشاره گشته است، اصلاح و تربیت مجرم می‌باشد. در واقع مجازات با تأثیر پررنگی که در تربیت صحیح و بازگشت بزهکار به جامعه دارد، سبب می‌گردد که وی به با نیل به سوی کمال، گامی به سوی سعادت دنیوی و اخروی بردارد. در واقع اعمال مجازات، با در بر داشتن این هدف، به نوعی تکریم مجرم به شمار می‌رود. در برخی جرایم فقه مبین اسلام مؤکداً مجرم دعوت می‌نماید که در خلوت توبه نموده و جرم خود را نزد کسی اقرار نکند. این امر خود نمایانگر این است که در این‌گونه جرایم مانند زنا، لواط و مساحقه، خداوند توبه و بازگشت بزهکار به راه راست را برتر از تحمل کیفر می‌داند و این امر نیز تأییدی بر این ادعا است که در اجرای مجازات، اولویت اول پشیمان شدن مجرم می‌باشد. در بینش اسلامی، آراستن فرد به زیور اخلاق غایت مقدسی محسوب می‌شود که در پی آن انسان می‌تواند در سرمنزل مقصود که همان نیل به هدایت، کمال و تعالی است قرار گیرد. در چارچوب این تفکر اعمال کیفر بر مجرم، در راستای همین غایت صورت می‌پذیرد. به همین دلیل کیفرها عمدتاً با هدف اصلاح بزهکاران بازپروری آنان اعمال می‌گردد. در

پرونده مختومه نمی‌گردد. علاوه بر این، در نهاد پذیرش بزهکاری، مقام تعقیب‌کننده وظیفه دارد پرونده را مختومه نماید؛ لکن در معامله اتهام، مقام تعقیب مختار است از قرارداد خود با متهم اجتناب نموده و روند تعقیب متوقف نسازد. در نظام کیفری کشور ایران معامله اتهام مورد قبول واقع نشده است. به همین دلیل دادستان این اختیار را ندارد که از این روش برای متوقف نمودن تعقیب بهره جوید (خسروشاهی، ۱۳۹۸: ۴۴).

۳-۱-۵- آزادی مشروط

آزادی مشروط یکی از ابزارهایی است که در صورت مشاهده زمینه‌های اصلاح مجرم، مقام قضایی می‌تواند با به‌کار بستن آن، به مدت حبس خاتمه دهد. شرایط مربوط به آزادی مشروط در حقوق ایران در ماده ۵۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ مقرر شده است؛ این مدت در قانون ما نمی‌تواند کمتر از یک سال و بیشتر از پنج سال باشد. در نظام کیفری انگلستان عنوان آزادی مشروط در قانون اختیارات دادگاه کیفری مصوب سال ۲۰۰۰، ماده ۱۲ الی ۱۵ از بخش یک، بدین صورت بیان گردیده است: «بزهکار بعد از آزادی مشروط نباید در طی سه سال از تاریخ اصدار حکم، مرتکب بزه دیگری گردد.» (خسروشاهی، ۱۳۹۸: ۴۴)

یکی از خفیف‌ترین اقسام مجازات در سیستم کیفری کشور انگلستان، تعلیق مطلق مجازات است. تعلیق مجازات به معنای آزادی بدون قید و شرط مرتکب است. قاضی محکمه زمانی به صدور این قرار می‌پردازد که علی‌رغم وقوع بزه، بزه‌دیده خسارتی ندیده باشد (مهرا، ۱۳۸۸: ۸-۴۷). در بخش یک ماده ۱۲ قانون اختیارات دادگاه کیفری ۲۰۰۰، این امر مورد توجه واقع شده است. برای این که قاضی به صدور رأی با این مضمون بپردازد، در گام اول باید به اقناع برسد که ارتکاب جرم مذکور اقتضای تحمیل مجازات دیگری را ندارد. عملاً در تعداد کمی از مصادیق قضات چنین تصمیمی اتخاذ می‌نمایند و عموماً در مورد بزهکارانی موضوعیت پیدا می‌کند که تقصیر اخلاقی قابل چشم‌پوشی و کمی انجام داده‌اند. در مقررات کشور ایران نظیر این محتوای قانونی موجود نیست

فقهی می‌باشند، تأثیر توبه می‌تواند در آنان به‌عنوان مصداق پذیرش این قاعده به‌شمار رود. قاضی اختیار دارد یا حد را جاری نماید و یا از ولی امر تقاضای عفو ایشان را داشته باشد.

در سیستم کیفری انگلستان پس از اعتراف متهم به ارتکاب جرم، پرونده مختومه می‌گردد. گرچه ماده ۱۴۴ قانون عدالت کیفری مصوب ۲۰۰۳ میلادی به بیان این امر پرداخته است که: «اقرار متهم در صورتی مورد قبول واقع می‌شود که مطابق با واقع باشد.» (Ashworth & Redmayne: 265).

۳-۱-۳- تعلیق تعقیب

در حقوق کیفری ایران در جرایم درجه ۶ و ۷ و ۸ تعلیق تعقیب دعوای کیفری نیز از مصادیق متناسب بودن تعقیب است که در راستای آن دادستان پس از مجرز شدن شرایط مقرر در مقررات، این اختیار را دارد که ادامه روند دادرسی دعوای کیفری را طی بازه زمانی مشخصی معلق نماید. در کشور انگلستان تعلیق تعقیب در مصادیقی مورد استفاده قرار می‌گیرد که اولاً، متهم اقرار به ارتکاب بزه نموده باشد و ثانیاً، بزه در زمره جرایم دارای اهمیت ناچیز باشد؛ ثالثاً با توجه به اوضاع و احوال پرونده صدور این قرار مناسب باشد (مهرا، ۱۳۹۰: ۶۱).

۳-۱-۴- معامله اتهام

در حقوق انگلستان معامله اتهام، قراردادی میان مقام تعقیب‌کننده بزه و متهم که هر دو طرف ملزم به اجرای مفاد آن هستند می‌باشد و مضمون آن بدین صورت می‌باشد که اگر متهم به ارتکاب جرم اقرار نماید، کیفیات مشدده برای وی اعمال نمی‌گردد. به‌عنوان نمونه، اقرار به سرقت همراه آزار و اذیت، شروع به سرقت (سرقت ساده) در نظر گرفته می‌شود یا سایر اتهام‌های وارد شده به متهم در نظر گرفته نمی‌شود و فقط بزه موضوع اقرار مورد بررسی و تعقیب قرار می‌گیرد. تفاوت‌های معامله اتهام با پذیرش بزهکاری در موارد زیر شمرده می‌شود که در پذیرش بزهکاری، در صورتی که متهم به ارتکاب جرم اقرار نماید، پرونده مختومه می‌گردد. اما در معامله اتهام، نوع اتهامات تفاوت پیدا کرده یا اینکه شمار اتهامات و یا مقدار کیفر کمتر می‌شود اما

۳-۲-۱- مجازات‌های فرعی پیشگیرانه

قانون‌گذار در راستای حفاظت از جامعه و جلوگیری از تهدید منافع عمومی، موارد زیادی از قرارها را در قانون پیش‌بینی نموده است تا محاکم با توسل به آن‌ها اقدامات پیش‌گیرانه لازم را برای جلوگیری از تحقق جرم انجام دهند. قرارها به‌عنوان تصمیمات پیش‌گیرنده می‌باشند و با وجود امکان به‌کار بستن آن‌ها در آرای قضایی به وسیله دادرس، در صورتی که محکومیتی با آن توأمان نکرده، اقدام است. دولت بر این باور است که این امر باعث اجتناب از رویه‌های مورد حمایتی است که در هنگام کیفردهی دادگاه موردتوجه قرار می‌گیرد؛ همانند رعایت شرایط تخلف از دادرسی منصفانه در رابطه با اتهامات کیفری مذکور در ماده ۶ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر و اصل غیرقابل عطف بودن مقررات به گذشته مندرج در ماده ۷ این کنوانسیون (گلدوزیان، ۱۳۹۲: ۷۷).

۳-۲-۱-۱- قرار التزام

قرار التزام مصداقی دیگر از قرارهایی می‌باشد که محکمه در مورد بزهکاران صادر می‌نماید. ذیل این قرار مجرم تعهد به حفظ صلح و آرامش پیدا می‌کند و ملزم می‌گردد شرایط مقرر در قرار را به کاملاً رعایت کند. در واقع، این اختیار نیز جنبه پیش‌گیرانه دارد. قرار التزام یکی از قرارهای اعدادی به شمار می‌رود که معمولاً توسط دادرس در گام تحقیقات مقدماتی مورد انشاء واقع می‌شود. بازپرس در راستای سهولت دسترسی به متهم و پیش‌گیری از فرار او و کسب اطمینان از حفظ حقوق بزه‌دیده اقدام به اتخاذ تصمیم مبنی بر این قرار می‌کند (ماده ۲۱۷ قانون آیین دادرسی کیفری).

در حقوق انگلستان قرار التزام بعد از محرز شدن مجرمیت متهم صادر می‌گردد و مجرم در طی مدت مقرر شده در قرار مذکور موظف به رعایت شروط معین‌شده توسط محکمه می‌باشد. اما در سیستم کیفری کشور ایران، این قرار در گام تحقیقات مقدماتی اصدار می‌یابد و متهم ذیل این قرار تعهد به عدم ترک حوزه قضایی و حضور به مجرد احضار شدن در محل بازپرسی می‌یابد.

لکن مقنن در ماده ۳۹ صرفاً در جرایم درجه ۷ و ۸ با احراز شرایطی مرتکب را از مجازات معاف کرده است.

در مقایسه هر دو نظام کیفری ایران و کشور انگلستان، در صورتی که در طی مدت‌زمان آزادی، جرم دیگری توسط بزهکار ارتکاب یابد، مازاد بر بزه مؤخر، متحمل کیفر بزه اولیه نیز خواهد شد. آزادی مشروط نوعی تهدید به تعیین مجازات از نوع دیگر است؛ به‌نحوی که در صورت عدم رعایت شرایط در طول مدت آزادی مشروط، دادگاه‌ها می‌توانند از او تعهد به حضور در دادگاه یا حسن رفتار یا حفظ آرامش را بخواهند یا اقدام به تعیین جزای نقدی تعلیقی نمایند به‌طوری که نظام کیفری انگلستان که سوابق تعلیق به مدت یک سال در سوابق مرتکب قید می‌شود و در ارتباط با مجرمان بالغ اعمال می‌شود، در ایران با احراز شرایط مقرر در ماده ۳۹ مرتکب به‌طور کلی از مجازات معاف می‌شود.

همچنین بر اساس ماده ۶۰ قانون مجازات اسلامی قاضی می‌تواند در ضمن صدور حکم آزادی مشروط، دستورهای قرار تعویق صدور حکم ذکر شده در ماده ۴۳ یا تدابیر نظارتی مندرج در ماده ۴۲ قانون مجازات اسلامی را در حکم قید نموده و مرتکب را ملزم به رعایت آن‌ها نماید.

۳-۲- مجازات‌های فرعی

مطابق با کنوانسیون اروپایی حقوق بشر اینکه آیا غایت، کیفر است یا تنها تأثیر پیش‌گیرانه دارد، بسیار مهم است. در صورتی که رأی محکمه با هدف تنبیه و مجازات انشاء گردد، می‌بایست تناسب و استاندارد رعایت شود. در ارتباط با این موضوع دوران گذشته معیار نیست و محدوده آن می‌بایست مشخص باشد و بعد از لحاظ نمودن همه تصمیم‌های مقرر، رسیدگی‌های کیفری تحمیل شود. به‌عنوان مثال دادگاه اروپایی حقوق بشر در پرونده **ویچ** علیه انگلستان این رأی را صادر کرد که، محکمه مراحل مصادره اموال بر اساس قانون مواد مخدر مصوب سال ۱۹۸۶ و ماده ۷ کنوانسیون را نقض کرده است زیرا توسط دادگاه کیفر مربوط به دوران گذشته را به مرتکب تحمیل گردیده است (John, 2001: 44).

۳-۲-۲- مجازات‌های محرومیت اجتماعی

در این قسمت به مجازات‌های محرومیت اجتماعی پرداخته خواهد شد.

۳-۲-۲-۱- سلب صلاحیت رانندگی

در حقوق کیفری ایران سلب صلاحیت رانندگی، در مواردی که راننده مست باشد یا دارای پروانه رانندگی نباشد یا سرعت وی بیش از حد مجاز باشد یا با نقص فنی اقدام به حرکت و تردد با وسیله نقلیه مربوطه نماید یا از محل‌های مختص عابر پیاده یا ممنوع عبور کند، محکمه مختار است راننده را از یک تا پنج سال از حق رانندگی یا تصدی وسایل نقلیه موتوری منع نماید (ماده ۷۱۸ کتاب پنجم تعزیرات قانون مجازات اسلامی). در بند «ث» ماده ۲۳ منع از رانندگی، به‌عنوان یکی از مجازات‌های تکمیلی مورد شناسایی قرار گرفته است که مازاد بر مجازات اصلی می‌باشد؛ پس این امکان وجود دارد که در مورد دیگر جرایم رانندگی توسط محکمه مورد حکم قرار گیرد.

در نظام حقوقی انگلستان سلب صلاحیت رانندگی؛ اگرچه یک تصمیم تحت عنوان مجازات فرعی تلقی می‌شود اما اختیارات دادگاه در ایجاد محدودیت برای مجرمین راهنمایی و رانندگی از این عمل ممکن است توسط بسیاری از مجرمین به‌عنوان یک مجازات مقدماتی باشد. ضوابط و قواعد دقیق‌تر را می‌توان در قوانین مربوط به راهنمایی و رانندگی جستجو کرد بدین صورت محرومیت مجرم از رانندگی به مدت ۱۲ ماه یک تصمیم الزامی است که دادگاه‌ها درخصوص مجرمینی که پس از استفاده از الکل رانندگی می‌کنند یا در نمونه‌گیری آزمایش در هنگام رانندگی قصور کرده و جرایمی که باعث وقوع قتل غیر عمدی در اثر رانندگی می‌شود، تعیین می‌شود (Hungerford-Welch, 2009: 36). در قیاس با چارچوب نظام کیفری انگلستان، اخذ تصمیم مبنی بر محروم نمودن از حق رانندگی با احراز مست بودن بزهکار الزامی نمی‌باشد.

۳-۲-۲- محرومیت مجرم از انتصاب به‌عنوان مدیر شرکت

در نظام کیفری ایران تصمیم قاضی مبنی بر این کیفر اختیاری بوده و قاضی ملزم به اخذ آن نیست (بند «پ» ماده ۲۳ قانون مجازات اسلامی). در صورت اصدار حکم مبنی بر محرومیت به بعضی جرم‌های ذیل ماده ۲۵ قانون مجازات اسلامی، فرد محکوم شده به محرومیت از بعضی حقوق اجتماعی ذیل ماده ۲۶ این قانون نیز محکوم می‌گردد (بند «ر» ماده ۲۶). محرومیت شامل تأسیس، مدیریت یا عضویت و حضور در هیأت مدیره شرکت‌های تعاونی، دولتی و خصوصی، ثبت‌نام‌های تجاری، تأسیس مؤسسه آموزشی، پژوهشی در حیطه فرهنگی و علمی از ناحیه مرتکب است. مدت مجازات تکمیلی بیش از دو سال نیست و ضمانت اجرای تخلف از آن بالا بردن میزان محرومیت تا یک سوم و تخلف مجدد از آن موجبات مجازات تعزیری درجه ۷ یا ۸ را فراهم می‌نماید. مضاف بر آن دادگاه اختیار دارد از این نوع مجازات‌ها به‌عنوان مجازات اصلی استفاده کند. لازم است یاد آور شویم مقنن در جرایم تعزیری درجه ۵ و ۶ و ۷ کیفردهی اجتماعی را به‌عنوان مجازات اصلی نیز پذیرفته است.

در نظام کیفری کشور انگلستان این امر در قانون محرومیت از مدیر عاملی شرکت‌ها مصوب ۱۹۸۶^۱ پیش‌بینی گردیده است. این قرار در مورد ارتکاب جرایم شدید می‌تواند بیش از ۱۰ تا ۱۵ سال فرد را محروم کند. درخصوص جرایمی که در مدت کوتاه‌تر و منتهی به اخذ درآمد کمتر شده است، مدت شش تا ده سال محرومیت متناسب است.

۳-۲-۲-۳- صدور قرار جلوگیری از رفتارهای ضداجتماعی

در حقوق کیفری ایران این قرار به‌صورت مشخص در چارچوب سیستم کیفری ایران پیش‌بینی نگردیده است. گرچه با وجود عدم تصریح این امر در قوانین ایران، بندهای «ج - چ - ح» ماده ۴۳ قانون مجازات اسلامی دستورهایی را مورد توجه قرار می‌دهد که عملاً تأثیر همسانی با قرار دارد که در نظام کیفری کشور انگلستان تعیین گردیده است را دارا است.

در نظام کیفری انگلستان این دستور معمولاً پس از اعلام محکومیت صادر می‌شود. در اعمال این تصمیم دادگاه باید

۳-۲-۵- صدور قرار مبنی بر سلب صلاحیت از کار کردن با کودکان و اشخاص آسیب‌پذیر

تصمیم سلب صلاحیت در رابطه با متهمانی است که مشخصاً علیه اطفال مرتکب جرایم جنسی شده‌اند. در این موقعیت دادگاه ملزم است برای مجرمین بالای ۱۸ سال قرار صادر نماید و برای مرتکبین این جرم ۱۲ ماه یا بیشتر حبس تعیین نماید. شایان ذکر است در صورتی که مقام قضایی قانع شود که امکان ارتکاب دوباره جرم و بیشتر از آن از طرف مجرم وجود ندارد اختیار دارد از صدور قرار مذکور خودداری نماید. در مقایسه با حقوق کیفری ایران چنین قراری در این خصوص در انگلستان صراحتاً وجود ندارد (Garland, 2023: 341).

۳-۲-۶- صدور قرار مبنی بر محرومیت از صدور مجوز فعالیت برای محل خاص

نظیر این قرار در چارچوب قانونی سیستم کیفری کشور ایران در ماده ۲۳ قانون مجازات اسلامی، بند «پ»، تعیین گردیده است. دادرسی اختیار دارد مرتکب را به‌عنوان مجازات تکمیلی جرم تعزیری، از شغل، حرفه یا کار به‌خصوصی، ظرف مدت دو سال منع نماید.

در نظام کیفری انگلستان اگر شخصی در محلی که مجوز فعالیت خاصی گرفته مرتکب جرمی شود، در صورت تهدید به خشونت مجدد در محل مدنظر دادگاهی که به جرم ارتكابی رسیدگی می‌کند با استناد به قانون صدور مجوز فعالیت ۱۹۸۰ دادگاه می‌تواند حکم به لغو مجوزها دهد. شایان به ذکر است وقتی که رفتار مرتکب بر حسب اتفاق به وقوع بپیوندد یا ناشی از قوه قهریه باشد، قاضی نمی‌تواند این قرار را صادر کند. مثلاً در پرونده آرو اسمیت ایشان در مکان عمومی به مشتری حمله کرده و باعث ایراد صدمه بدنی به او شده بود بنابراین با استناد به سابقه محکومیت کیفری خشن زمانی که برای مجرم با استناد به سابقه محکومیت کیفری خشن حکمی مبنی بر ۱۲ ماه حبس صادر شد؛ همچنین دادگاه تمام مجوزهای فعالیت‌های ایشان را در محلی که درگیری رخ داده بود برای ۱۸ ماه به حالت تعلیق در آورد (Hough, 2023: 117).

قانع شود رفتار ضد اجتماعی که شخص مرتکب شده موجبات تجاوز به حقوق دیگران و پریشانی سایرین را فراهم کرده است. بعد از آنکه موقعیت ضرر در دادگاه احراز شد مقام قضایی اختیار دارد برای مرتکب قرار رفتار غیر اجتماعی، حداقل برای ۲ سال صادر کند و ضمن آن ایشان را از مواردی که در شرایط دوره نام برده شده محروم سازد. پس از آن اگر مرتکب شرایط را رعایت نکند دادگاه می‌تواند حکم به حبس دهد (Hungerford-Welch, 2009: 36).

۳-۲-۴- صدور قرار مبنی بر ممنوعیت

در نظام کیفری انگلستان، قرار ممنوعیت در برگرفته وضعیتی است که فردی هنگام برگزاری مسابقات فوتبال مرتکب جرمی شده است. در صورتی که مقام قضایی به این نتیجه برسد در نتیجه اختلال نظم مسابقه لغو شده برای شخص مرتکب باید قرار ممنوعیت درخصوص مسابقه فوتبال مدنظر صادر کند. اگر قاضی قانع نشود که این اختلال توسط عامل مشخص ما، باعث شده که مسابقه لغو شود، مکلف است دلایل و توضیحات خود را در جلسه‌ای علنی بیان کند. باید این نکته را مدنظر قرار داد که قرار ممنوعیت یک مجازات نیست و صرفاً یک اقدام پیشگیرانه است لکن ثابت نمودن آن با تشریفات مقرر شده در بحث اثبات عناصر جرم منطبق است. به‌عنوان نمونه دیگری از این امر، قرار ممنوعیت از نوشیدن الکل را می‌توان مورد توجه قرار داد؛ این قرار در مقررات قانون کاهش خشونت‌های کیفری در سال ۲۰۰۶ در قانون پیش‌بینی گردیده است. با استناد به این قانون دادگاه مختار است به‌منظور حمایت از آرامش مردم یک جامعه حداکثر دو سال محرومیت را برای مجرمی که تحت تأثیر الکل است و باعث اختلال در نظم شده تعیین کند.

وقتی سیستم کیفری انگلستان را با سیستم کیفری ایران مقایسه می‌کنیم می‌بینیم که در قانون کیفری ما قراری تحت عنوان ممنوعیت از حضور در مسابقات و یا قرار ممنوعیت در نوشیدن الکل به صراحت وجود ندارد با این وجود می‌توان از بندهای «الف - ب» ماده ۲۳ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ چنین حکمی را برداشت کرد.

آن اقدام می‌نماید. مضاف بر آن ممکن است مجرم حداقل برای یک دوره پنج ساله از انجام کارهایی که در شرایط قرار آمده است محروم باشد. همچنین ممکن است مقام قضایی این قرار را بیرون از محدوده پروسه دادرسی به‌طور خاص و به جهت رسمیت دادن به نیروی پلیس انشاء کند. مورد مهم این است که بازتاب قرار پیشگیری از جرایم جنسی تماماً منفی است و حتی در سطح ویژه ممکن است شامل ممنوعیت هرگونه ارتباط، من جمله سکونت در محلی که افراد زیر ۱۶ سال هم زندگی می‌کنند شود (Garland, 2023: 341-367). لازم به ذکر است در نظام دادرسی ایران ضمانت اجرایی به این صراحت تعیین نشده است.

۳-۲-۲-۱۰- صدور قرار مبنی بر محدودیت مسافرت
در انگلستان زمانی که شخصی مرتکب جرایم مرتبط با مواد مخدر شود، مقام قضایی قرار مبنی بر محدودیت مسافرت به خارج از کشور را صادر می‌نماید (Hough, 2023: 121). نظیر این قرار در بند «ح» ماده ۲۳ قانون مجازات اسلامی وجود دارد که به دادگاه این اختیار را می‌دهد تا خروج اتباع ایران از کشور را ممنوع نماید.

نتیجه‌گیری

به منظور پاسخ به اینکه چه تفاوت یا شباهت‌هایی درخصوص مجازات‌های اجتماعی در حقوق ایران و انگلستان می‌باشد، ابتدا با نگاهی به مراجع یا مراکزی که در تعیین مجازات تأثیرگذار می‌باشند توجه کرده و سپس به این بررسی مقایسه‌ای این نوع کیفرها در دو نظام حقوقی پرداخته می‌شود. در سیستم کیفری انگلستان، مشخص نمودن جزا برای سال‌های متممادی در ید مقام قضایی بوده است تا قضات مختار باشند ضمن توجه ویژه به پارامترهای مؤثر بر عناصر جرم من جمله مجرم، قربانی و چارچوب قانون شدت و نوع زیان وارده را محاسبه و برای مرتکب جرم کیفر مشخص نمایند. در مقابل این رویه، نقش برجسته اختیارات مقام قضایی در تعیین جزا مثل همیشه ساز انتقاد را به صدا در آورده است؛ اما نباید فراموش کرد که در انگلستان و برخی ایالت‌های آمریکا سازمان‌هایی مستقل و مختار مثل شورای رهنمود تعیین جزا و یا انجمن تعیین کیفر در آمریکا،

۳-۲-۲-۷- صدور قرار مبنی بر ارائه گزارش‌های مالی

در سیستم کیفری انگلستان طبق قانون سرقت و کلاهبرداری دادگاه می‌تواند مجرمین را ملزم کند تا از وضعیت مالی خود گزارشی از وضعیت خود ارائه دهند. قرار فوق زمانی قابلیت صدور دارد که دادگاه قانع شود ممکن است مجرم مجدد مرتکب آن عمل شود و یا حتی اقدامی مشابه را انجام دهد. مثلاً بر اساس قانون سوء استفاده از مواد مخدر در صورتی که دادگاه قانع شود اموالی از طریق ارتکاب جرم فوق به‌دست آمده مکلف است حکمی مبنی بر اخذ جریمه و همچنین برگرداندن کلیه اموالی که حاصل از خرید و فروش مواد مخدر است صادر نماید (Robinson, 2023: 627).

در سیستم کیفری ایران نیز بحثی راجع به دستور ارائه گزارش مالی وجود ندارد اما با استناد به ماده ۲۱۴ قانون مجازات اسلامی مرتکب، محکوم و مکلف است اموالی را که از طریق و هنگام ارتکاب جرم بدست آورده تسلیم نماید؛ در صورت ناموجود بودن عین مال نیز باید مثل را ارائه دهد و یا قیم آن را بپردازد.

۳-۲-۲-۸- صدور قرار مبنی بر خطر صدمات جنسی

در سیستم حقوقی انگلستان نهاد پیشگیری از جرایم جنسی پلیس است. قرار مبنی بر خطر خدمات جنسی از طرف پلیس صادر می‌شود و درخصوص متهمینی است که معمولاً و از روی عادت رفتارهای جنسی علنی از خود نشان می‌دهند یا حتی با اطفال رابطه جنسی برقرار می‌کنند. در حالت کلی، قرار فوق‌الذکر هم درخصوص مجرمین باسابقه و هم بدون سابقه صادر می‌شود. احتمال دارد پلیس در گام تعیین کیفر از محکمه، انشاء این قرار را درخواست کند؛ در این صورت، اگر محکمه به اقناع حاصل نماید، در راستای گسترش دایره حمایتی روانی و فیزیکی کودکان، قرار مبنی بر خطر صدمات جنسی صادر می‌کند. این در حالی است که در قوانین کشور ایران، این نوع از ضمانت اجرا پیش‌بینی نگردیده است.

۳-۲-۲-۹- صدور قرار مبنی بر پیشگیری از جرایم جنسی

در سیستم کیفری انگلستان زمانی که مقام قضایی قانع شود برای حمایت از افراد و پیشگیری از وقوع جرایم جنسی بر علیه یک یا چند نفر قرار فوق‌الذکر ضرورت دارد به صدور

تعارض منافع: تدوین این مقاله، فاقد هرگونه تعارض منافی بوده است.

سهام نویسندگان: نگارش مقاله به صورت مشترک توسط نویسندگان انجام گرفته است.

تشکر و قدردانی: از تمام کسانی که ما را در تهیه این مقاله یاری رسانده‌اند، سپاسگزاریم.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی سامان یافته است.

منابع و مأخذ

الف. منابع فارسی

- اردبیلی، محمدعلی (۱۴۰۰). *حقوق جزای عمومی*. چاپ شست و هفتم، تهران: میزان.

- افراسیابی، محمد اسماعیل (۱۳۹۸). *حقوق جزای عمومی*. تهران: فردوسی.

- حاجی‌مقیمی، ابوالقاسم (۱۳۸۶). «فلسفه مجازات در اسلام». *مجله فقه اهل‌البیت*، ۵۲: ۷۲-۱۰۵.

- خسروشاهی، قدرت‌الله و اکبری فرد، احسان (۱۳۹۸). *ماهیت و فلسفه مجازات‌های تکمیلی در سیاست جنایی ایران*. تهران: انتشارات بوم سازه مرجع دانش.

- سجادی زاده، سید عبدالمناف (۱۴۰۰). «واکاوی رویکرد قرآن و حقوق کیفری به مجازات». *فصلنامه مطالعات حقوقی*، ۱۵: ۵۳۷-۵۵۳.

- طباطبایی، محمدحسین (۱۴۱۷). *المیزان فی التفسیر القرآن*. جلد نوزدهم، بیروت: مؤسسه الاعلمی للمطبوعات.

- ظفری، محمد رضا (۱۳۷۷). *مبانی عدالت در حقوق جزای اسلام*. تهران: امیرکبیر.

- فیومی، احمد بن محمد مقری (بی‌تا). *مصباح‌المنیر*. چاپ اول، قم: منشورات دارالرضی.

مجازات‌های پیشنهادی برای هر جرم را در قالب راهنمایی تعیین کیفردهی، در اختیار دادگاه و مقام قضایی قرار می‌دهد. نتیجه این روند بالا بردن هماهنگی تعیین جزا، شفافیت در روند مجازات است و زمینه پیش‌بینی و سنجیدن تناسب انواع آن را به وجود می‌آورد. در ایران نیز از طریق مراجع قانون‌گذاری و آرای وحدت رویه در دیوان عالی کشور و آرای هیأت عمومی دیوان عدالت اداری (در دعاوی اداری) را می‌توان به عنوان مهم‌ترین حوزه حقوق کیفری در بحث قانون‌گذاری نام برد، اما به عنوان نهادی مستقل از نظام عدالت کیفری نمی‌باشد بلکه می‌طلبد این هماهنگی بین دانشگاهیان، نخبگان حقوقی با قانون‌گذار نظام عدالت کیفری در قالب شورایی ایجاد شود تا کاستی‌های این امر کمتر و نقص‌های قانون کاهش یابد. همان‌طور که در متن فوق اشاره شد، در بسیاری از موارد با اندک اختلافی نظام حقوقی ایران با انگلستان شباهت‌هایی دارد. مثلاً مدت آزادی مشروط در ایران یک تا پنج سال اما در انگلستان این مدت سه سال است. همچنین مقام قضایی در ایران می‌تواند متهم را ملزم به رعایت دستوراتی نماید اما در انگلستان یا چنین دستوراتی وجود ندارد یا کلاً آزادی متهم را مطلقاً بدون تعلیق مدت سه سال می‌بینیم. در جرایم جنسی در حقوق انگلستان ممنوعیت‌هایی در نظر گرفته شده اما در نظام کیفری ایران چنین چیزی وجود ندارد. همچنین در بحث معامله اتهام در حقوق انگلستان برای بعضی جرایم این موضوع را می‌توان انتظار داشت اما در حقوق ایران چنین چیزی پیش‌بینی نشده است. در نهایت هر چند تغییراتی اندک در نظام حقوق کیفری ایران از یافته‌های عدالت ترمیمی یافت می‌شود اما کافی نمی‌باشد. بنابراین ضروری است نظام حقوقی ایران در خصوص جرایم کیفری به خصوص بحث مجازات‌ها از راهکارهای مفید و کاربردی حقوق انگلستان (البته همراه با بومی‌سازی قوانین) استفاده کند تا به نظام عدالت ترمیمی نزدیکتر شویم.

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانت‌داری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردید.

Framework for England and Wales. London: Home office.

- Hungerford-Welch, P (2009). *Criminal Procedure and Sentencing*. 7th ed., London: Routledge-Cavendish.

- Sheppard, S (2017). *Bouvier's Law Dictionary*. Boston: Aspen.

- قیاسی، جلال‌الدین و دیگران (۱۳۸۵). مطالعه تطبیقی حقوق جزای عمومی (اسلام و حقوق موضوعه). جلد اول، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

- گلدوزیان، ایرج (۱۳۹۲). *بایسته‌های حقوق جزای عمومی*. چاپ دوازدهم، تهران: میزان.

- مهرا، نسرین (۱۳۹۰). «کیفر و چگونگی تعیین آن در فرایند کیفری انگلستان با تکیه بر کارکردهای کیفر». *تحقیقات حقوقی*، ۴۵: ۴۹-۹۶.

- مهرا، نسرین (۱۳۹۶). *هیئت پژوهشگران کاوندیش نظام حقوقی انگلستان*. تهران: میزان.

ب. منابع انگلیسی

- Ashworth, A (2005). *Sentencing and Criminal Justice*. Cambridge: Cambridge University press.

- Intermill, S (2004). "Separation of Powers Doctrine and the Feeney Amendment: The Constitutional Case for Judicial Discretion in Sentencing". *Hamline Law Review*, 27:392-426.

- Hough, V & Julian, R (2023). *Public opinion, crime, and criminal justice*. In: Alison Liebling, Shadd Maruna, Lesley McAra. *The Oxford Handbook of Criminology*. Oxford: Oxford University Press.

- Garland, D (2023). *The punishment-welfare relationship: history, sociology, and politics*. In: Alison Liebling, Shadd Maruna, Lesley McAra. *The Oxford Handbook of Criminology*. Oxford: Oxford University Press.

- Gwen, R & McNeill, F (2023). *Punishment in the community: evolution, expansion, and moderation*. In: Alison Liebling, Shadd Maruna, Lesley McAra. *The Oxford Handbook of Criminology*. Oxford: Oxford University Press.

- Halliday, J (2001). *Making Punishments Work: Report of a Review of the Sentencing*